

Zbigniew Tarkowski: Jąkanie. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN 1999 ss. 230.

Książka dr hab. Zbigniewa Tarkowskiego *Jąkanie* pojawiła się w okresie ogromnego zainteresowania polskich logopedów problemami diagnozy i terapii osób jąkających się. Jest znaczącym uzupełnieniem dotychczas opublikowanych przez Autora pozycji, szczególnie książki *Jąkanie wczesnodziecięce*, której recenzję opublikowałem w „Logopedii” 19(1992). Wydanie *Jąkania* zbiega się z bardzo ożywionymi działaniami na rzecz jąkających się na wszystkich kontynentach naszego globu. Od 10 lat bardzo prężnie działa Międzynarodowe Towarzystwo Płynności Mówienia (IFA), które zorganizowało dotychczas trzy światowe kongresy i regularnie wydaje kwartalnik „Journal of Fluency Disorders” (USA); od kilku lat Międzynarodowe Stowarzyszenie Jąkających Się (ISA) organizuje własne kongresy i wydaje pismo „One Voice” (Nowa Zelandia); kilka lat temu utworzono Europejską Ligę Stowarzyszeń Jąkających Się (ELSA). Poza tym w niemal każdym kraju działają stowarzyszenia bądź związki jąkających się, które organizują konferencje krajowe i różnorodne warsztaty dla jąkających się osób oraz wydają własne biuletyny. Również Polski Związek Jąkających Się znany jest ze swej prężnej działalności na rzecz osób jąkających się. Na całym świecie publikuje się wiele książek i różnorodnych programów terapeutycznych dla jąkających się, stąd wydana książka Tarkowskiego stanowi znaczący wkład do tegoż światowego dorobku na polu balbutologopedii.

Monografia *Jąkanie* daje w pełni odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu można pomóc dzieciom, młodzieży i dorosłym przejawiającym zaburzenia płynności mówienia. Książka znacznie rozszerza treści teoretyczne i praktyczne wcześniej opublikowanych prac Autora: *Jąkanie – zagadnienia etiologii, diagnozy, terapii i prognozy* (Warszawa: ZSL 1987), *Gielkot* (Warszawa: ZSL 1988), *Jąkanie wczesnodziecięce* (Warszawa: WSiP 1992).

Recenzowana książka Tarkowskiego zawiera sześć rozdziałów: 1. Natura jąkania, 2. Jąkanie a inne zaburzenia płynności mówienia, 3. Teorie jąkania, 4. Rozwój jąkania, 5. Diagnoza osób jąkających się, 6. Terapia osób jąkających się. Poszczególne rozdziały są opracowane pod względem naukowym niezwykle starannie. Zaskakuje bardzo szerokie ujęcie problematyki, co dla tak naukowca, jak i logopedy-praktyka ma istotne znaczenie.

W rozdziale p i e r w s z y m Autor przytacza m.in. definicje jąkania, cytując autorów polskich i zagranicznych. Podkreśla, iż w definiowaniu jąkania konieczne jest przyjęcie różnorodnych kryteriów opisu oraz identyfikacji jąkania, tj. lingwistycznych, fizjologicznych, psychologicznych i socjologicznych. W podrozdziale „Istota jąkania” omawia rodzaje niepłynności – zwykłą i patologiczną oraz reakcje fizjologiczne i psychospołeczne towarzyszące objawom jąkania.

Rozdział d r u g i jest poświęcony konfrontacji jąkania z innymi zaburzeniami płynności mówienia. Autor omawia cechy niepłynności semantycznej, syntaktycznej i fizjologicznej, a także poddaje analizie symptomy niepłynności występujące w gielkocie, afazji i dyzartrii oraz ich różnice w stosunku do symptomów towarzyszących jąkananiu.

W rozdziale t r z e c i m Autor prezentuje cztery teorie jąkania – fizjologiczną, psychologiczną, lingwistyczną i biocybernetyczną, dotyczące głównie przyczyn i patomechanizmu jąkania. Pisząc

o teorii fizjologicznej, Autor cytuje m.in. Richtera, który wyróżnił dwa rodzaje przyczyn jąkania – pierwotne (neurofizjologiczne) i wtórne (psychogenne). Do przedstawicieli teorii psychologicznej zalicza m.in. Fernau-Horn, traktującą jąkanie jako nerwicę, u podstaw której leży patomechanizm zwany „kołem zahamowań”. Pisząc o teorii lingwistycznej, przytacza m.in. koncepcję Grabiąsa, w której jąkanie można traktować jako opóźniony rozwój sprawności językowej. Najnowsze teorie biocybernetyczne, których przedstawicielami są m.in. Adamczyk i Kuniszuk-Józkowiak, porównują mechanizm jąkania do funkcjonowania układu radioodbiornego oraz podają, że nie płynność mówienia powstaje na poziomie poprzedzającym programowanie ruchów artykulacyjnych, tzn. już podczas tworzenia zamysłu i formy wypowiedzi, a proces ten jest złożony z trzech części: generowania wiadomości, formułowania wypowiedzi i artykulacji.

W rozdziale c z w a r t y m Tarkowski omawia rozwój jąkania, począwszy od fazy wczesnodziecięcej aż do wieku dojrzałego. W rozdziale tym Autor prezentuje obszernie wyniki własnych badań. Bardzo interesujące jest postawienie pytań, na które szuka odpowiedzi dotyczących funkcjonowania poszczególnych ogniw procesu formowania wypowiedzi słownych na kilku etapach, tj. semantycznym, gramatycznym, motorycznym i emocjonalnym. W badaniach zastosował wiele różnorodnych metod, które pozwoliły ujawnić m.in. zanizone cechy sprawności językowej u dzieci jąkających się w stosunku do grupy kontrolnej dzieci mówiących płynnie. Autor szczegółowo omawia dalej poszczególne aspekty jąkania wczesnodziecięcego, tj. semantyczny, gramatyczny, motoryczny, emocjonalny i społeczny. Prezentując model jąkania wczesnodziecięcego, podaje, że jego jądrem jest nie płynność mówienia semantyczna, syntaktyczna lub fizjologiczna, a towarzyszyć jej mogą reakcje fizjologiczne (wzmoczone napięcie mięśni, współruchy, objawy wegetatywne itp.) lub reakcje psychiczne (lęk, strach, niepokój, zakłopotanie). Należy uwzględnić również reakcje społeczne (rodziców, opiekunów, rówieśników), które mogą być pozytywne (np. troska) lub negatywne (np. krytykowanie dziecka). W dalszych podrozdziałach Autor zaprezentował wyniki badań nad jąkaniem w wieku szkolnym i w wieku dojrzałym. Na podkreślenie zasługuje wielość tabelarycznego ujęcia wyników badań w tym rozdziale.

W rozdziale p i ą t y m Tarkowski przedstawia modele diagnozy oraz jej wybrane metody. Omawia modele: medyczny (m.in. Modrzejewskiej), psychologiczny (m.in. Obuchowskiej), logopedyczny (m.in. Lechty) i terapeutyczny. Krótko wymienia i omawia niektóre metody diagnostyczne.

Na szczególną uwagę logopedów praktyków zasługuje ostatni, s z ó s t y rozdział książki, w którym Autor prezentuje istotę terapii osób jąkających się oraz metody terapii – bezpośrednie i pośrednie. Wśród metod bezpośrednich opisuje m.in. kontrolowane oddychanie, mówienie rytmiczne, technikę wydłużonego mówienia, metodę „echo”, metodę van Ripera. Pisząc o metodach pośrednich, stara się odpowiedzieć na pytania dotyczące wpływu m.in. farmakoterapii i ziołolecznictwa, logorytmiki na efekty terapii. Omawia dalej niektóre metody (programy) terapii kompleksowej, m.in. program van Ripera, Engiel, Chęćka i własny program integrujący trening płynności mówienia i psychoterapii.

Na końcu Autor zamieścił bogaty spis literatury z zakresu jąkania – zarówno polsko- jak i obcojęzycznej.

Mieczysław Chęćka

Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna, Wodzisław Śląski